

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis Universa

Ad Mentem Præcipuorum Theologorum & Canonistarum, per Casus practicos exposita, nunc quartò ab ipso Authore revisa ... & in 4. Tomulos sic divisa, ut pro libitu in duas aut 4. Partes commodè compingi possit

à casu LXXVI. usque ad Casum CII. inclus. Materiam de Beneficiis Ecclesiasticis, de Sacramentis in genere, & in specie de Baptismo, Confirmatione, Eucharistiâ, Pœnitentia & Indulgentiis

Jansen, Leonard

Coloniæ Agrippinæ, 1753

VD18 13475452-001

Casus XCV. De obligatione Missam audiendi, & abstinendi à servilibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39838

C A S U S X C V .

De obligatione Missam audiendi
& abstinendi à ser-
vilibus.

HAdrius scrupulatur: 1. An sit obligatio ad Missam in festo indicto à Rege, vel Episcopo, an in die Cinerum, Hebdomade S. Festo S. Marci, in die annularum, & quid in dubio. 2. An obligentur pueri, Sacerdotes, surdi, cæci & muti, peregrini. 3. Qualis requiratur attentio, intentio. 4. An satisfaciat, qui Missam audit immemor precepti, aut nolens satisfacere. 5. Aut si ex intentione mala, curiositate, &c. 6. Quid de ebrio, dormiente, distracto, vel non advertente Missam jam esse coeptam. 7. Quid de iis qui sub Missa colloquuntur, libros profanos legunt, pingunt, consueunt, confessionem audiunt, Horas vel librum spirituales legunt, communicant, &c. Quid de musicis, organedis, ministris. 8. 9. Quid si pars Missa negligatur, Epistola, Evangelium, consecratio, oblatio, Communio. 10. An veniens ante vel post consecrationem teneatur reliquam partem audire. 11. An audire per partes. 12. An sufficiat audire Missam Græcam, vel excommunicati. 13. An debeat audiri in Parochiâ, quid de Oratorio Episcopi Regularium, 14. Sacularium, an in eo audire obligetur, qui alibi non potest, vel conducere Sacerdotem pro stipendio. 15. An satisfaciat, qui audit in castris, in mari, 16. In Sacristia, in ambitu, è domo vicinâ: tecto, fenestrâ. 17. An excusentur infirmi, & quid in dubio,

an existentes in locis infidelium, an pater vel superior possit subditum includere cum neglectu Missæ. 18. Qualiter excuset impotentia moralis. 19. Spes lucri, excommunicatio. 20. Charitas, consuetudo. 21. An impediti teneantur ad alium Dei cultum: an quis possit exire è loco, ubi est festum, vel ponere impedimentum Missæ. 22. An & quæ opera prohibeantur die festo. 23. Qui actus forenses, 24. Qualiter mercatus. 25. An Uxor vel famuli jussi laborare teneantur obedire. 26. Quæ hic sit materia gravis & levis: quid si quis intendat singulis festis laborare per duas horas. 27. An liceat laborem imponere hæretico, amenti, infideli. 28. Quid si herus sex famulis mandet, ut singuli laborent per horam. 29. Qualiter à feriis excuset dispensatio. 30. Necessitas. 31. Charitas. 32. Consuetudo. Pro resolutione.

QUÆR. I. An, quando, & à quibus Missa sit audienda?

R. I. Certum est, dari præceptum audiendi Missam, *c. si quis, c. omnes fideles, c. Missas de consec. dist. 1.* Obligat sub mortali, quia est de re gravi.

R. II. Hoc præceptum obligat omni die Dominico & festo; dies autem festus non potest institui à Principe sæculari, neque ab Episcopo, nisi cum consensu Cleri, & populi, *c. conquisitus ult. de feriis*, idque tantum festum unicum proprium Diocæsis, v. g. festum Patroni tutelaris, ad quod servandum etiam tenentur Religiosi exempti, *Trid. Sess. 25. de Regul.* Die Jovis, Veneris, & Sabbato sancto, in festo S. Marci, festo animarum, aut Colonix in festo Theophorix, & in die Cinerum non est obligatio ad Missam, *La Croix l. 3. p. 1. n. 629.*

Meritò monet *Gobat in exp. t. 5. n. 72.* hac ætate, ubi invaluit multitudo festorum, non sine ingenti mœchanicorum incommodo, potiùs cogitandam esse de modo festa abrogandi, quàm nova instituendi: Die Nativitatis Domini non est obligatio nisi ad unicam Missam; in dubio, an sit festum, est obligatio inquirendi, si adhibitâ mediocri diligentia maneat dubium, non est Obligatio ad Missam, quia libertas est in possessione.

2. *q. III.* Hoc præceptum obligat omnes fideles ratione utentes, ut claret ex juribus cit. Unde 1. Obligantur pueri, postquam adepti sunt plenum rationis usum sufficientem ad peccandum mortaliter; tunc enim apti sunt apprehendere obligationem legis, quod plerumque contingit circa annum septimum, in aliquibus citius, in aliis ferius, ideòque ad Missam maturè assuefaciendi sunt.

2. Sacerdos, si non possit, vel non velit in die festo Missam audire, tenetur legere, & si sit in mortali peccato, confiteri; qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium ordinarium, quale est confessio mortalis. *Steph. t. 5. d. 4. n. 95.* Si verò non habeat copiam Confessarii, debet Missam omittere, quia eam legere non potest sine violatione præcepti Divini de præmittenda confessione, nisi fortè, omitti non possit sine scandalo vel gravi infamia.

3. Surdus, cæcus simul & mutus non obligatur, quia nullo sensu Missam percipere potest, idem dicit *Palao pun. 16. n. 4.* de surdo simul & cæco, secùs, si surdus tantum sit vel cæcus, vel surdus simul & mutus, non autem cæcus; quia talis potest percipere, quæ fiunt.

An obligentur peregrini, dixi *Cas. 6. num. 7.*

QUÆR. II. Qualis præsentia, intentio, & 3.
attentio ad Missam requiratur?

R. I. Non sufficit præsentia merè corporalis & Physica, sed requiritur humana & religiosa, quâ quis adsit non ut brutum, vel ut res inanimata, sed ut homo ratione præditus cum attentione ad mysterium, quod peragitur, & cum intentione colendi Deum; Unde

R. II. Requiritur aliquam attentionem vel *internam*, quâ quis actu advertat & animum applicet ad ea, quæ in Altari geruntur; vel ad minus *externam*, consistentem in hoc, quòd non ponat aliquam actionem externam cum attentione internâ impossibilem, ut latius explicavi *Cas. 73. n. 2.* ubi dixi probabilius requiri attentionem internam, etsi probabiliter etiam sufficiat sola externa, *Less. Henriq. Laym. Tamb. Lugo d. 22. f. 2. n. 27.*

R. III. Requiritur intentio per Missam colendi Deum, *Suar. Sporer l. c. La Croix sup. n. 631.* quia Ecclesia per Missam præcipit Dei cultum; sufficit tamen intentio implicita, quâ quis vult interesse Missæ tanquam rei sacræ, vel vult facere, quod alii Christiani, quod præcipit Ecclesia, &c. Imò talis intentio semper præsumitur, nisi quis sciat se habuisse contrariam. Ex dictis.

Deduces seqq. 1. Satisfacit, qui audit Missam ex consuetudine, vel ex devotione, non recor- 4.
datus diei festi, nec tenetur audire aliam; quod verum est, etiamsi noluerit per illam Missam satisfacere præcepto, sed adhuc audire aliam, *Pasq. nu. 131.* quia jam posuit rem præceptam, nec requiritur animus satisfaciendi præcepto, ut dixi *Cas. 6. n. 19.*

2. Si

5. 2. Si præter intentionem audiendi Missam ad sit intentio prava, v. g. furandi, videndi amasiam, adhuc satisficit præcepto, quia intentio prava non excludit intentionem debitam, & talis assistit moraliter, attendit enim ad Missam, & eam vult audire ut rem sacram, & actus quoad substantiam est bonus, etsi voluntas conjuncta sit mala, reddens actum solummodo extrinsecè, & quoad circumstantiam malum.

3. Non satisficit, qui solum interest ex curiositate, ut irrideat, ut loquatur amico, ut comiteretur Dominum, ut honoret pompam funebrem, &c. quia non adest ex intentione colendi Deum, seu audiendi Missam.

6. 4. Ebrius, dormiens, in ecstasi raptus, non audit Missam, quia ebrietas, somnus, ecstasis tollunt humanam & moralem assistentiam; quod etiam verum est de distractione ita intentâ, ut hominem reddat quasi abreptum, & nullo modo attendentem, sive distractio sit voluntaria, sive involuntaria, *Paſq. Coning, La Croix num. sup. 659* quia de tali distractione idem est, quod de somno; si tamen distractio, ut plerumque contingit, non impediatur omnimodam attentionem satisficit præcepto, etiam si sit voluntaria.

5. Si existas in Ecclesia animo audiendi Missam quamcunque primò inchoandam, si legatur in aliquo Altari, & primùm advertas ad signum campanulæ ad *Sanctus*, putat *Gobat.* te hanc partem audivisse; sed veriùs est oppositum, quia & hîc videtur defuisse præsentia moralis, sicut in casu priore.

6. Non

6. non satisfaciunt, qui per notabilem Missæ 7.
partem de rebus seriis colloquuntur, disputant,
picturas contemplantur, libros profanos, vel ga-
zetas legunt, scribunt, pingunt, &c. quia hi
vel non assistunt religiosè, vel exercent acti-
onem externam cum attentione interna incom-
patibilem; idem videtur dicendum de eo, qui
per magnam partem Missæ confitetur, quia con-
fessio non videtur compatibilis cum attentione in-
terna ad Missam; aliud est de audiente confessio-
nem, qui facilùs attendere potest. Dixi, *qui*
per notabilem, id est, mediam vel tertiam partem
Missæ talia exercent; nam si illa fiant interrup-
tim, & non tollant attentionem internam,
quamvis illam minuant, erunt tantùm ve-
niale; imò probabile est confitentem sub Missa
satisfacere, quia religiosè assistit, & vult per Mis-
sam Deum colere, *Castropalao numer 4. Gobatus*
num. 258. Quod servire potest pro scrupulosi &
servis, quibus alio tempore confiteri sæpè non
permittitur.

7. Satisfacit, qui sub Missa legit Horas
Canonicas, librum spiritualem, exsolvit pœni-
tiam, audit sconcionem, communicat,
preparat se ad Communionem vel confessio-
nem; item Musici, Chelistsæ, Organedi, mo-
dò simul attendant ad illud, quod in ara
agitur; idem est de iis, qui Sacrificio in-
serviunt, etsi interim candelas per Ecclesi-
am accendant, trahant campanam, currant ad
Sacristiam pro apportandis necessariis; ratio est,
quia hi omnes assistunt religiosè, & non inter-
currit ullus actus cum attentione interna incom-
possibilis.

QUÆR

QUÆR. III. An Missa integrè audien-
da?

8. R. Affirm. Adedò ut omnium consensu peccet mortaliter, qui omittit partem notabilem secùs venialiter. Unde

Deduces seqq. 1. Peccat solùm leviter, qui negligit initium usque ad Epistolam inclusivè, vel illam partem, quæ sequitur Communionem, quia talis pars censetur exigua; secùs, si negligatur initium cum Evangelio inclusivè, quia communiter reputatur pars notabilis, quamvis & hoc durum videatur, *Suar. Nav. Dian. Laym. c. 3, n. 3. Gob. num. 135.* modò perseveretur usque ad ultimum Evangelium, per quod probabiliter videtur compensari primum neglectum; multi tamen peccant mortaliter, quamvis per accidens satis maturè veniant, eò quòd Missa solito serius cœpta fuerit, quia voluntariè se exposuerunt periculo notabilem partem negligendi; spectat autem ad patrem-familias curare, ut domestici ad Missam (idem est de concione & catechesi) maturè accurrant.

9. 2. Qui exit tempore consecrationis, non satisfacit, quia Sacrificio non fuit præsens, cujus substantia seu essentia consistit in consecratione; etiam peccat mortaliter, qui negligit oblationem & sumptionem; secùs, si tantùm unam ex his duabus, quia quamvis pertineant ad integritatem, tamen una sola, etsi sit pars notabilis respectu sacrificantis, non tamen est talis respectu audientis, & mortale astrui non debet sine ratione convincente.

10. 3. Qui venit sub Canone ante consecrationem, juxta *J. Sanch.* non tenetur reliquam partem audire, quia voluntariè serò veniens jam peccavit

mor-

mortaliter, & per reliquam partem non videtur satisfacere; at rectius oppositum tenent *Lugo, Dian. p. 3. t. 6. R. 69.* quia tunc pars principalis & primario per præceptum intenta, adhuc audi potest; ergo ad hoc est obligatio; econtra qui venit post consecrationem, non obligatur ad assistendum parti reliquæ, quia non potest satisfacere quòdam partem substantialem.

4. Inn. XI. damnavit hanc § 3. Prop. *Satisfacit præcepto Ecclesia de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Ratio damnationis est, quòd Missa sit aliquid successivum, hinc ejus partes simul audiri nequeunt; an autem adhuc audiri possint sub diversis celebrantibus per partes successivas, ità ut unam audias à consecratione ad finem, & aliam ab initio usque ad consecrationem, est incertum, & de hoc non loquitur *Propositio damnata*, & olim docuerunt plerique cum *Navar. Tolet. Bonac. Coning. Laym.* & adhuc esse probabile asserunt *Carden. in 2. Crisi diff. 32. La Croix sup. n. 611.* Nihilominus tenendum est, Missam non posse audiri per partes sub diversis celebrantibus, quia istæ partes diversorum celebrantium non possunt extra casum extremæ necessitatis, quâ Sacerdos post consecrationem deficeret, uniri in unum adæquatam Sacrificium Missæ, ergo illas audiens non audit unam & adæquatam Missam, quod tamen ab Ecclesia præcipitur.

QUÆR. IV. Qualis Missa & quo loco audienda?

R. I. Præcepto satisficit audiendo Missam quamcunque, sive privatam, sive solemnem, sive Romano, sive Græco ritu; aut idiomate cele-

bra-

bratam, quia quoad substantiam est eadem; si audiatur Missa Sacerdotis excommunicati non tolerati, satisfit quidem præcepto, quia ponitur materia præcepta, seu auditur vera Missa; peccatur tamen graviter contra præceptum Ecclesiæ, de non communicando cum non tolerato, ideòque si die festo alia Missa audiri nequeat, potiùs omittenda est, *c. vestra de cohabit. Cleric. c. prater dist. 32.* Dices, ut satisfiat Legi, debet poni materia præcepta, atque hic non ponitur materia præcepta, sed prohibita, ergo. *R. Dist.* ponitur materia prohibita secundùm se N, quoad circumstantiam legentis C.

13. *R. II.* Quoad locum tenenda sunt seqq. 1. Non est obligatio audiendi Missam in Parochiâ, sed in quâlibet Ecclesiâ vel Sacello publico satisfieri potest, teste consuetudine, *Suar. d. 88, s. 2. Barb. alleg. 24. n. 17.*

2. Satisfit præcepto per Missam auditam in Oratorio erecto in Palatio Episcopi, aut in Conventu Regularium, vel in loco ad Divinum cultum perpetuò destinato, aut à Missionariis privilegiatis constituto. *V. Cas. præc. n. 17.*

14. 3. Difficultas est de Oratoriis privatis seu ex privilegio erectis in domo vel arce privati hominis, in quibus satisfieri præcepto Missæ non tantùm à domesticis, pro quibus Privilegium concessum est, sed etiam à quovis extraneo, docuerunt plurimi, etiamsi concessio habeat clausulam: *Voluntus autem, ut alii, qui non sunt de familiâ, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesiâ.* Rationem dant, quia hæc verba adduntur ex stilo antiquo Curix, quando adhuc erat obligatio audiendi Missam in Parochiâ, hæc obligatione jam cessante clausula nihil operatur, & illa

ver-

verba alio sensu non sunt recepta; at tenendum est non satisfieri, nisi ab iis, qui sunt de familiâ, tum quia sic habet tenor concessionis, tum maxime quia id 15. Decemb. 1703. novissimè declaravit Clem. XI. tum denique quia lex est certa, & interpretatio opposita incerta; nisi certo constaret de consuetudine post constitutionem Clem. legitimè introductâ & continuatâ. V. *Cas. præc. à n. 29.* ubi etiam dixi, quinam censeantur esse de familia privilegiati. At teneturne privilegiatus in suo Oratorio die festo audire Missam, si alibi non possit? Negant *Suar. f. 6. Sporer l. c.* quia nemo tenetur uti suo Privilegio; sed dico teneri, quia facili medio potest implere præceptum, ergo ad hoc tenetur; similiter valdè mihi probabile est, (etsi oppositum doceatur communiùs, & sic in praxi tutum) quòd talis teneatur conducere Sacerdotem pro stipendio, si die festo aliter Missam habere non possit, quia nec hoc medium est valdè difficilè saltem respectu divitis, etsi non sit ita ordinarium; & si scæmina illustri teneatur modico stipendio conducere pedisequam, si eam non deceat ire solam, ut plerique fatentur, cur non teneatur dives modico stipendio conducere Sacerdotem?

4. In alio quocunque loco profano quilibet ^{15.} Missam licitè audiendo satisfacit; v. g. in castris, in littore, quando legitur pro navigantibus, etsi non sit miles, vel de comitatu navigantium, *Pelliz. Marchant. Barb. Burghab. cent. 3. cas. 60.* quia verè auditur Missa, & restrictio, quæ est de Oratoriis privatis, nullibi extenditur ad hæc loca, neque extat lex audiendi in Ecclesiâ vel Sacello publico, ut asserunt aliqui, sed non probant.

X

5. Sa-

R. D. Jansen Theol. Moral. Tom. III.

16. §. Satisfaciunt & verè Missam audiunt, qui stant in angulo, Sacristiâ, vel Camerâ Ecclesiæ annexâ, in ambitu, aut qui præ multitudine hominum Ecclesiâ intrare non possunt, & generaliter omnes, qui aliis ita sunt conjuncti, ut censeantur esse de cætu audientium, quamvis Sacerdotem nec audiant, nec videant, quod etiam extenditur ad sedentes in tectis, in fenestris sive Ecclesiæ, sive domûs vicinæ, modò ob vicinitatem vel multitudinem cum reliquis faciant unum cætum.

17. QUÆR. V. Quæ sint causæ ab auditione Missæ excusantes?

R. *Sunt tres*: Impotentia, Charitas, Consuetudo. *Ratione Impotentia* excusantur: 1. Qui ex gravi morbo decumbunt, ita ut ad alia negotia magni momenti exire non possint; si quis dubitet, an sine gravi nocumento sanitatis egredi queat, standum est iudicio Medici, vel alterius periti; si talis non possit consuli, nec dubium resolvi, juxta plures petenda est dispensatio, vel audienda Missa, quia Lex est certa, excusatio verò dubia; sed contra est, nam quamvis ipsum nocumentum, quòd timetur, sit incertum, periculum tamen nocumenti, in quo consistit ratio excusans; est certum, V. dicta Cas. 78. n. 18.

2. Excusantur, qui in carcere, mari, vel tali loco versantur, ubi nulla est occasio Sacrum audiendi; excipe illos, qui absque gravi & rationabili causa iverunt ad loca infidelium, vel hæreticorum, in quibus Missam audire non possunt, secùs, si iverint ex justa causa, v. g. ad tractandas causas Reip. ad conservanda bona temporalia, ad acquirenda familiæ necessaria, que

quæ alibi obtineri non possunt, pro mercaturâ justâ & rationabili Reip. necessariâ vel utilis; excusari etiam possunt juvenes opifices, ex consuetudine peregrinandi, maximè si apud Catholicos non possint æquè benè proficere, modò non exponantur periculo perversionis; meritò iis tunc inculcandum illud Christi: *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur?* Matth. 16.

3. Ob impotentiam moralem generaliter excusantur omnes, qui sine gravi damno, vel incommodo Missam audire non possunt, ut si via ob distantiam, pluviam, grandinem, nives, debilitatem corporis sit multùm difficilis, aut etiam ob insidias hostium vel latronum periculosa. *Suar. Dian. Castropalao pun. ult. n. 4. Gobat. n. 486.* docent, homines mediocriter valentes etiam abstrahendo ab aëris intemperie universaliter excusari, si ab Ecclesiâ distent ter mille passus, seu unam bonam horam, vel quinque quadrantes, idque pro unâ alterâve vice admittit *Reiffenst.* At pro homine robusto & vegeto id non admitterem, nisi simul adesset aliud incommodum auræ, tempestatis, nivis, viarum, &c. Item excusatur, qui audiendo Missam, ducem vel comitem itineris valde utilem, aut commodam navigandi occasionem amissurus esset, *Sporer. Tamb §. 3. Burhhab. cent. 3. cas. 1.* Aut si mulier ob auditionem Missæ timeat graves cum marito discordias, aut si necessè habet secum portare infantem inquietum, & alios in devotione turbantem, quem præstat cum matre manere domi, *Gobat. tr. 5. n. 318.* An fœmina sciens se turpiter amari; die festo possit aut debeat manere domi, ne proco sit occasio

turpis desiderii, dixi C. 20. num. 1. excusatur reus, si maneat domi, ne comprehendatur; Item qui ob periculum furum, latronum, &c. domum periculosè deserit, aut deputatus est ad custodiam domûs vel pecorum; pudor quoque, si gravis sit, excusat; ut si mulier honesta cum gravi dedecore sui statûs malè vestita sit, vel aliqua cæteroquin bonæ estimationis ex delicto prægnans appareat. Ratio horum est, quòd pia Mater Ecclesia non censeatur suos cum tanta difficultate vel onere obligare velle; sola tamen spes lucri non videtur causa sufficiens negligendi Missam, vel laborandi die festo, nisi lucrum foret extraordinarium, cujus occasio non facile recurreret, quod respectu pauperis posset esse unius vel duo ducati, quia amittere tale lucrum reputatur grave damnum, ad quod non videtur velle obligare Ecclesia. Excommunicatus excusatur, si per ipsum non stet, quòd minùs absolvatur, tenetur tamen petere absolutionem, ut dixi Cas. 6. n. 18.

4. Ob *Charitatem* excusatur, qui assistit graviter infirmo, qui sine periculo vel gravi incommodo solus relinqui non potest; item femina, quæ ad vitandum peccatum alienum aut viri zelotypiam domi se continet, quia præceptum charitatis tunc prævalet præcepto Ecclesiæ.

5. *Consuetudo* aliquibus locis excusat viduas tempore luctûs, puerperas usque dum à Sacerdote benedicantur, puellas nubiles tempore sponsaliorum, aut quando proclamantur ad matrimonium; neque statim damnandæ sunt mortalis, si etiam seclusâ consuetudine emanent, ne rideantur, verecundentur; modò in alio
tem.

templo Missam audire non possint. Attamen monendæ sunt, ut vanos hujusmodi timores & verecundias dimittant.

6. *March. Sporer Tract. 3. c. 4. num. 36. do- 21.*
cent, omnes à Missa impeditos, etsi non teneantur ad Missam, teneri tamen ex præcepto naturali & divino diebus saltem Dominicis (secus dicendum, inquit *Sporer loc. c.* de diebus festis, cum horum cultus sit juris merè ecclesiastici) Deum speciali cultu in-vel externo colere; & quamvis plerique id non admittant, cum non satis constet de tali præcepto, meritò tamen id impeditis est seriò inculcandum. An liceat exire è loco, ubi est festum, ad locum, ubi non est festum; item an liceat ponere impedimentum Missæ, dixi *Cas. 6. a. num. 12.*

QUÆR. VI. Quid circa obligationem abstinenti à servilibus?

2. Hoc præcepto obligantur omnes Christiani 22. diebus Dominicis & festis, *c. omnes de feris*, juxta explicationes seqq. 1. Opus servile dicitur, quod præcipuè commoditatibus corporis inservit, seu quòd magis usu corporis quàm intellectu perficitur, solètque exerceri à servis & famulis, ut opera rustica & mechanica, v. g. arare, serere, metere, vineta colere, triturare, sepem ponere, in sylvis scirpare, ferrum cudere, sutrinam exercere, naves, currus vel equos onustos ducere, &c.

2. Opera liberalia non cadunt sub hoc præcepto, sunt autem ea, quæ ad excolendum vel oblectandum animum præcipuè assumuntur, & digna homine libero reputantur, velut scribere, transcribere, organum pulsare, docere, canere,

re, concionari, pingere, notas musicas formare, delineare opus faciendum, & juxta plures litteras in typographiis collocare, distillare, & similia, quæ nullam vel exiguam corporis agitationem requirunt; lineas serid & per se ducere pro notis musicis non permittunt *Tamb. & La Croix l. 3. p. 1. num 575.* sed Germani meritò non anguntur istis scrupulis Italicis, *Sporer sup. num. 44.* Nec interest, an hæc lucri, an recreationis causâ fiant; nam ratio lucri non mutat substantiam actûs, nec facit servilem; aliàs enim artium Professores, advocati, medici, peccarent, si in conscribendis lectionibus, probationibus, consiliis, die festo se occuparent, quod est contra communem; at libros imprimere, colores terere, asseres tingere, pannos colorare, horologia conficere, auro cælare, in ligno, cera vel gypso sculperè, portare lecticam, &c. communiter reputantur illiberalia & illicita, nisi excuset consuetudo, quia fiunt cum notabili corporis agitatione; quò ad opera, de quibus non satis constat, an sint vel non sint liberalia & permissa, attendenda est consuetudo, quæ optimè legem interpretatur.

23. 3. In die festo etiam prohibentur actus forenses, ut citare reum, producere testes, exigere juramentum judiciale, ferre aut exequi sententiam, quæ si feratur, est irrita, nisi *necessitas urgeat*, vel *pietas aliud suadeat*, *c. ult. de feriis*; unde excipiuntur causæ pauperum, viduarum, & personarum miserabilium, quæ sine dilatione vel majoribus expensis diebus profanis tractari non possunt, *Pyrrhing. Engel. Reiffenstul l. 2. decret. tit. 9.* Etiam licitum est die festo excommunicare, dispensare, judicem privatim infor-

ma-

mare, advocatum consulere, testamentum condere, filium adoptare, litem sine strepitu forensi componere, beneficia conferre, permutare, resignare, eligere, &c. quia hæc non requirunt figuram judicialem, neque sunt actus jurisdictionis contentiosæ.

4. Prohibetur mercatus seu nundinatio, *c. 1. 24. de feriis.* Nunc tamen consuetudo permittit non tantum mercatum privatum, quo clausâ officinâ die festo quævis licitè venduntur, emuntur, servi conducuntur, contractus etiam coram Notario privatum ineuntur, sed etiam quandoque nundinas publicas, v. g. in festo dedicationis, vel Patroni; quod tamen meritò ita moderandum est, ut negotiationes ante rem Divinam peractam non instituantur, *Engel. n. 11.*

5. Famuli, & à potiori proles vel uxor, si jubeantur ab hero, patre vel marito die festo laborare, præsertim ad exiguum tempus, si timeant verbera, rixas, vel aliud incommodum, nec possint sine damno servitium deserere, licitè obediunt, nisi jubeantur id facere in contemptum religionis. *De cætero* vacare operi servili per unam vel etiam duas horas, communiter reputatur materia levis, secùs per tres vel quatuor horas, *Sanch. Dian. Tamb. l. c. Spor. sup. n. 38.* Ratio est, quòd una alterâve hora non videatur esse pars notabilis totius diei, qualis tamen saltem ad finem præcepti videtur esse tempus trium vel quatuor horarum. Si singulis festis per integrum annum intendas laborare, aut etiam labores per unam vel duas horas, non peccas mortaliter, quia illi labores non uniuntur, nec constituunt unam notabilem profanationem unius diei festi.

27. 6. Hoc præcepto obligantur hæretici, quia sunt subditi Ecclesiæ, ideo non licet eis die festo imponere opera servilia; plures tamen docent, ea licitè imponi perpetuò amentibus, item catechumenis & infidelibus, quia hi ex defectu Baptismi, illi ex perpetuo defectu rationis non sunt præceptis Ecclesiæ, idque pro certo habet *Illsungt. s. à num. 166.* sed immeritò; nam imponens amenti vel infideli laborem censetur ipse laborare per infidelem tanquam per instrumentum, sicut si laboraret per suum jumentum. *Dices* 1. Qui puero ante usum rationis mandat comedere carnes, non audire Missam, non peccat, quia puer iste non est subjectus legi Ecclesiæ, atque etiam infidelis non est huic legi subjectus: ergo. 2. Qui jubet dispensatum laborare, non peccat: ergo nec peccat, qui jubet laborare non subjectum legi. 3. Qui die festo facit à vento vel equis circumagi molam, non peccat: ergo nec hic. *R.* *Ad 1. N. C.* Mandans non censetur per alium comedere aut negligere Missam, sicut censetur per alium laborare tanquam per instrumentum. *Ad 2.* Pro dispensato est positiva concessio Ecclesiæ, quæ facit ejus laborem non esse inhonorativum diei festi, qualis concessio non est pro herò, ut per servum infidelem laborare possit. *Ad 3. omis. Ant. N. C.* Ventus, equi, & alia irrationabilia non sunt de se apta sanctificare vel profanare diem festum; si enim ventus die festo excutiat ex arboribus plurima ligna, nemo dicet profanari festum, secùs, si id faciat homo.

28. 7. Si herus sex famulis mander, ut singuli unâ horâ laborent, si mander, ut laborent simul,

non

non videtur peccare mortaliter; secus, si jubeat laborare successivè per sex horas, quia tunc est causa, quòd notabilis pars diei profanetur; & sicut indubiè peccaret mortaliter, si in propria persona sex horis laboraret, sic & si laboret per alios tanquam per instrumenta. *Dices*: Qui sex hominibus persuadet die jejunii leve quid comedere, peccat solùm venialiter, ergo & mandans exigui temporis laborem. *Conf.* Ipsi famuli tantùm venialiter peccant laborando, ergo & herus mandando. *R. N. C.* Herus imponens laborem censetur ipse laborare per famulos ut instrumenta, suadens autem comedere, per alios non comedit, & per omnes comestiones simul sumptas non fit ulla gravis transgressio præcepti, quia nullus plenè secundò reficitur; labor autem successivè per sex horas est notabilis profanatio diei festi, cum sex horæ sint magna pars diei, & totus iste labor attribuitur mandanti: Sicut si octo servis mandaret, ut singuli auferrent solidum, singuli peccarent solùm venialiter, ipse verò mortaliter, quia damnum respectu mandantis unitur & ei totum imputatur, unde patet *Responsio ad Confirm.*

QUÆR. VII. Quæ sint causæ excusantes à feriis?

R. Sunt quator: Dispensatio, necessitas, charitas, consuetudo.

1. *dispensare* in feriis spectat ad Papam pro omnibus, ad Episcopum pro suâ Diocesi, ad Parochum pro sua Parochia, ad Superiores pro suis Religiosis, non tamen pro famulis sæcularibus, quia hi non sunt sub eorum jurisdictione spirituali, nisi habeant jus Parochiæ. Si causa est manifesta, non est opus petere dispensationem, nisi ad cavendum scandalum, quod oriretur, si publicè laboraretur.

X 5

2. Ne-

30. 2. *Necessitas excusat*, quando sine gravi damno vel incommodo, sive publico, sive privato, à labore abstinere non potest, c. licet de feriis. ut si reficiendi sint pontes, aggeres fluminum, imminente hoste reparandi muri, valla, &c. si paranda aliqua ad communem festivitatem populi, vel adventum Principis, quæ ad alium diem præveniri, vel differri non possunt, si agricolæ ob pluviam continuam timeant grave damnum, nisi messem die festo colligant, fœnum secent, &c. item excusantur aurigæ, nautæ, vitriarii, salinarii, quorum opus semel cæptum absque damno interrumpi non potest; Medici, chirurgi, pharmacopœi laborantes pro infirmis, fabri qui reficiunt rhedas, currus, vel calceant equos itinerantium, barbitonfores si tondeant tantum unum vel alterum, aut eos, qui aliis diebus accedere non possunt, ut rustici, viatores, opifices, &c. sartores post mediam noctem laborantes, si vestes lugubres aliâque necessarias aliis diebus perficere non poterunt, *Dian. p. 2. t. 15. R. 34. Laym. c. 4. num. 2* famuli & famulæ reficientes vestes, si aliis diebus non vacet; an verò excuset solum periculum amittendi lucrum, dixi *sup. n. 19.*

31. 3. *Charitas excusat*, si extremè vel graviter indigenti aliter quàm per tuum laborem in die festo exercitum succurrere non possis; sicut enim tunc ipse egenus laborare posset, sic & tu pro ipso; item licitum est die festo fodere sepulchrum pro tunc sepeliendo, ornare Altaria, erigere sepulchrum vel præsepe Christi, aras aut artificiosas moles ad exponendum *Venerabile*; si tamen priori die hæc facillè fieri potuissent, est veniale ea ad diem festum differre, *Dian. Sporer l. c. n. 52. Illf. n. 165.* qui etiam permittunt laborem ad solum otium vitandum

dum, si enim liceat ad vitandum damnum temporale, cur non ad damnum spirituale, quale est otium? Sed meritò contradicunt *Stephan. La Croix num. 586.* quia hoc prætextu omnes opifices laborare possent, & otium per alias occupationes spirituales vel liberales vitari potest.

32,

4. Ex *Consuetudine* excusantur famuli saltem post Sacra sub vesperum apparantes instrumenta vel materiam sequentibus diebus laborandam, *March. Laym. l. c.* in aliquibus locis per consuetudinem licet molere; non tamen advehere frumenta, vel farinam avehere; item tum ex consuetudine, tum ex necessitate licent ea opera, quæ commodè non possunt vel non solent in alium diem differri aut anticipari, ut parare cibos eo die comedi solitos in furno tortas & placentas coquere, mundare domos, vestimenta detergere, corpori aptare, etiamsi aliquid assuendum sit, idque approbat *Conc. Aurelian. III. sub Vigilio Papa*; opera verò alia, etsi ad usum quotidianum sint necessaria, si commodè differri vel præveniri possint, consuetudo die festo non permittit, ut vestes vel calceos consuere, farcimina facere, panes pinserere, braxare, aquas comportare, &c. Denique ex consuetudine licent actiones, quæ nec propriè liberales sunt, nec serviles, sed communes tam liberis quàm servis, ut currere, ludere, digladiari, saltare, navi vel curru vehi, pedibus vel equo itinerari, venari, piscari, &c. modò hæc ultima fiant sine gravi labore in comportandis vel trahendis retibus aliisque instrumentis, & absit scandalum.

CA-